

ONLAR DA ŞEHİT OLDU DEMEK AH... MEŞRUTİYET DÖNEMİ ÇOCUK MECMUALARINDA OSMANLI'NIN İLK HAVA ŞEHİTLERİ

Ayşe ZAMACI*

Öz

Boş zamanlarda okuma pratiğini geliştirme ve okurken eğlendirme işlevlerinin dışında, Meşrutiyet dönemi çocuk mecmualarının dönemin genç nüfusuna bir takım millî ve manevî değerlerin aşılınması ve aktarılması noktasında önemli ve eğitici görevler üstlendiği bilinmektedir. Söz konusu değerlerin başında gelen vatanseverlik mefhumunun vatanını ve milletini her türlü değer üstünde tutma, vatanı için çalışma ve onun için cephede çarpışma, gerekirse bu uğurda ölme ve şehit olma söylemleri etrafında anlatıldığı görülmektedir. Şehitlik makamının çocuk gözünde değerini artırma ve önemini pekiştirme amacıyla, bu dönem çocuk mecmualarında şehitlik konulu edebî eserler ve özellikle şiirler önemli bir yer tutar. Çalışmamız, Osmanlı Devleti'nin ilk hava şehitleri olan Fethi, Sadık ve Nuri beylerin şehadetlerinin Meşrutiyet Dönemi çocuk mecmualarına yansımalarını ve şehitler için yazılan şiirlerin içerik açısından incelenmesini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler

II. Meşrutiyet, Çocuk Mecmuaları, Tayyarecilik, Tayyare Şehitleri, Şiir

SO THEY WERE MARTYRED, AH! ... THE FIRST AVIATION MARTYRS OF THE OTTOMAN IN THE CHILDREN'S PERIODICALS OF THE CONSTITUTIONALIST PERIOD

Abstract

Apart from the functions of developing the reading practice and entertaining while reading in the free time, the children's periodicals of the Constitutionalist Period are known to have taken on important and educational tasks in relation to instilling the young population of the period with certain national and moral values and transferring those values to them. It is seen that the patriotism concept, the most important one of the mentioned values, is told around the discourses of valuing the country and the nation above all kinds of values, working for the country and fighting at the front for the country and if necessary, dying for this cause and being martyred. In order to

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Edirne/Türkiye. aysezamaci@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1241-9293
Makalenin Gönderilme Tarihi: 17.12.2017
Makalenin Kabul Tarihi: 01.04.2018
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 24.04.2018

increase the value of martyrdom degree in the children's eyes and reinforce its importance, the martyrdom-themed literary works and especially the poems have an important place in the children's periodicals of that period. My study includes the reflection of martyrdom of the sirs Fethi, Sadik and Nuri, who were the first aviation martyrs of the Ottoman Empire, on the children's periodicals of the Constitutionalist Period and the examination of the poems written for the martyrs in terms of the content.

Keywords

II. Constitutionalist Period, Children's Periodicals, Aviation, Aviation Martyrs, Poem

1.GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ikinci kez ilanı, ülke ve toplum sorunlarının ayrıntılı olarak tartışıldığı, tartışılan fikirlerin yeni pek çok süreli yayımla halka ulaştırıldığı, nispeten özgür bir basın ortamını beraberinde getirmiştir. Çocuklar da dâhil toplumun çeşitli kesimlerine yönelik çok sayıda süreli yayının basın hayatında yer aldığı 1908-1918 arası dönemde toplam 22 adet çocuk mecmuası¹ yayımlanmıştır. Kendi dönemlerinin birer kitle iletişim aracı işlevini gören bu mecmualar, işledikleri konularla mektepli çocuklara okul dışı zamanlarda eğlenceli vakit geçirme imkânı sunmuşlardır. Aynı zamanda savaş yıllarının olumsuz koşullarında sekteye uğrayan eğitim-öğretim faaliyetleri dikkate alındığında, çocuk mecmualarının resmî müfredat ve ders kitaplarını takviye niteliğinde eğitici ve öğretici bilgiler, genel kültür, el becerisi ve toplumsal yaşam gibi çocuklara çok yönlü faydalar sağladığı da bir gerçektir. Ulaşabildikleri her bölgeye aynı merkezden sundukları ortak içerikle, âdeta dönemin uzaktan eğitim-öğretim araçları konumundaki mecmualar, bu yolla dönemin genç nesline ortak bir bilinç kazandırma gibi önemli bir işlev de üstlenmişlerdir². Çalışmamız, Osmanlı Devleti'nde 1914 yılının başlarında yaşanan ve İstanbul-Kahire arasında bir seyahat gerçekleştirmesi planlanan “*Muavenet-i Milliye*” ve “*Prens Celaleddin*” adlı tayyarelerin geçirdikleri kazaların ve bu kazalarda şehit düşen Fethi, Sadık ve Nuri isimli havacıların şehadet haberlerinin, dönemin çocuk mecmualarına yansımaları üzerinde duracaktır.

1913 yılının sonlarına doğru Fransız havacıları Paris-İstanbul-Kahire arasında bir hava müsabakası gerçekleştirirler. Pierre Daucort, Jules Vedrines ve Marc Bonnier adlı Fransız havacıların katıldığı bu müsabakayı, Daucort hariç diğerleri tamamlamayı başarmıştır. Fransız havacıların bu önemli başarısı Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiş ve benzer şekilde başkent İstanbul'dan Kahire ve İskenderiye'ye kadar sürecek bir hava seyahati tertip edilmiştir³. Seyahate Fethi ve Sadık beyler “*Muavenet-i Milliye*”, Nuri ve İsmail Hakkı beyler ise “*Prens Celaleddin*” adlı tayyarelerle katılacaklardır. On dört aşamada gerçekleşecek olan seyahatte havacıların Anadolu ve Ortadoğu'nun belli başlı şehirlerine iniş yapmaları ve toplam 2.370 kilometre

¹ Cüneyd Okay bu sayıyı 18 olarak gösterir. Bk. Cüneyd Okay, “Eski Harfli Çocuk Dergileri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 7 (2006), s. 514.

² Ali Gurbetoğlu, *II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 12-15, 17, 119.

³ Bu hava seyahatine ilişkin kaleme alınan bazı müstakil çalışmalar için bk. Hasan Erkan Karaca, “İstanbul-Kahire-İskenderiye Uçuşu ve İlk Hava Şehitlerimiz”, *Uçantürk*, S. 398 (Temmuz 1995), s. 14-19; Osman Yalçın, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Bir Kararlılık Gösterisi: ‘Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi’”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C. IV, S. 2 (Aralık 2014), s. 327-347; Önder Kocatürk, *Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat-Mayıs 1914)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2013.

mesafeyi on yedi günde tamamlamaları planlanmıştı. Program dışı etkinliklerle seyahatin uzaması da öngörülüyordu. 8 Şubat 1914 Pazar günü Ayas-tefanos'taki tayyare karargâhından havalanmalarıyla, "Prens Celaleddin" ve "Muavenet-i Milliye" tayyarelerinin Mısır seyahati başlamış oldu. Fethi ve Sadık beyler, güzergâh üzerinde bulunan Adapazarı, Eskişehir, Afyonkarahisar, Konya, Adana, Halep, Humus ve Beyrut'u geçerek 24 Şubat 1914 tarihinde Şam'a ulaştılar. Burada üç gün kalan pilotlar 27 Şubat sabahı saat sekizde Şam'dan havalanarak Kudüs'e doğru yola çıktılar. Ancak havacıları taşıyan tayyare, Şam ve Kudüs arasındaki mesafenin ortasında bulunan Taberiye Gölü civarındaki Semre Köyü yakınlarında, Kefr-i Harib denilen taşlık bir vadiye düştü. Fethi ve Sadık beyler, parçalanan tayyareden sağ çıkamayarak şehit oldular. Tayyare تنها ve insansız bir sahaya düştüğünden, kaza anına dair herhangi bir görgü şahidi bulunmuyordu. Dolayısıyla kazanın nedeni hakkında söylenenler tahminden öteye de gidemiyordu. Bununla birlikte tahminler, "Muavenet-i Milliye" tayyaresinin Beyrut'a ulaştıktan sonra geçirdiği ağır hasar ve Şam-Kudüs arasındaki bölgenin son derece dağlık ve engebeli olmasından dolayı tayyarenin burada hava anaforlarına maruz kalmış olabileceği üzerine yoğunlaşıyordu⁴.

ÇOCUK MECMUALARINDA HAVACILIĞA DAİR HABER VE HİKÂYELER

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınında havacılıkla ilgili gelişmeler ve tayyarelere dair pek çok habere rastlamak mümkündür. Modern çağın simgesi olan bu yeni hava taşıtı hakkında basında coşkuyla söz edildiği, Osmanlı ordusunun canlanma ümidi olarak görüldüğü, aynı zamanda ideal ve parlak bir gelecekle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır⁵. Konunun Meşrutiyet dönemi çocuk mecmualarında işlenmesi, dönemin genç neslinde terakkinin simgesi olan bu hava taşıtına dair merak, ilgi ve bilincin oluşturulmaya çalışılması açısından önemlidir. Zaten Osmanlı'da ilk hava seyahati gündeme gelmezden evvel havacılığın ilerlemesi ve medeniyet âlemindeki yeri ve önemi üzerine mecmularda bazı metinler yer almaya başlamıştı. Bu konuyu sayfalarına en fazla taşıyan mecmualardan biri *Çocuk Dünyası* olmuştur. Mecmuanın konu hakkındaki ilk yazısı Avrupa havacılık tarihine ait olup Henry Coxwell ile James Glaisher adlı iki İngiliz'in 1862 yılında gerçekleştirdikleri balon seyahatini ele almaktadır. Seyahatin özelliği balonla

⁴ Önder Kocatürk, aynı eser, s. 88-103.

⁵ Öyle ki Osmanlı mizah basınında tayyare, pek eleştiriye uğramayan nadir konulardan bir tanesi olmuştur. Bk. Palmira Brummett, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, çev. Aysen Anadol, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 479-485.

37.000 fit yükseklik gibi dünya tarihinin o güne kadar gördüğü en yüksek mesafeye çıkmış olması ve uzayın sınırından son anda dönülmüş olmasıdır. Mecmuada “seyyah” olarak nitelenen bu iki İngiliz bilim adamı, uçuşlarıyla ölümcül bir deneye imza atarken aynı zamanda bazı atmosfer olaylarına dair gözlem ve ölçümlerde bulunmuşlardır⁶. İkinci yazı, muhtelif tayyare çizimleriyle resimlendirilmiş olan “*Turgut’un Tayyaresi*” başlıklı bir hikâyedir. Hikâyenin kahramanı Turgut isimli bir çocuktur. Bir gün bahçede kelebek kovalamakla meşgul olan küçük Turgut, havada son derece gü-rültülü bir şekilde uçan büyük bir kuş görür. Koşarak anne ve babasına durumu anlatır. Babası dürbünle havaya baktığında bunun bir kuş değil tayyare olduğunu anlar ve Turgut’a durumu izah eder. Açıklamasında tayyareyi “*fen kuşu, medeniyet kuşu, insan kuşu*” olarak nitelendiren baba, tayyarecileri de “*ileriye gitmiş insanlar*” olarak vasıflandırarak uçma eylemiyle medeni ve ileri seviye bir devlet olma arasında bağlantı kurar. Turgut tayyareye hayran kalır ve günlerce onu hayalinde yaşatır. Hatta uykuya daldığı bir sırada rüyasında kendisini İstanbul semalarında bir tayyare kullanırken görür. En sonunda babası ona bir oyuncak tayyare hediye ederek Turgut’un hayalini kurduğu simgeyi elinde somutlaştırır⁷.

Çocuk Dünyası’nın 26. ve 27. sayılarında, insanoğlunun tarihteki uçuş denemelerinden bahseden ve iki sayı arka arkaya yayımlanan bir haber dizisi yer almıştır. “*İnsanlar Nasıl Uçuyor?*” başlıklı haberin ilkinde, uçmak isteyip de bir türlü uçamayan insanoğlunun bu amaçla icat ettiği ilk hava aracı olan balondan bahsedilmiştir. Mongolfiye kardeşlerin icat ettiği ilk sıcak hava balonu ve bu balonun zamanla geçirdiği değişiklikler neticesinde hareketleri kontrol edilebilir bir hava aracına dönüşümü üzerinde durulmuştur⁸. Haberin ikinci ve önemli kısmı ise dönemin en yeni hava taşıtı olan tayyareye ayrılmış ve teknik anlamda tayyarenin yapısı ve yapımında kullanılan malzemeler hakkında malumat verilmiştir. İlerleyen satırlarda bir tayyarenin nasıl uçtuğuna dair ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Bunların dışında mecmuada yer alan haberin asıl dikkat çeken kısmı, bir tayyarecide bulunması gereken “cesaret” niteliğine değinilen kısım olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira tanıtımı yapılan bu hava taşıtı son derece modern ve faydalı olmakla birlikte aynı zamanda birtakım tehlikeleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bunların başında da tayyare kazaları ve neticesinde yaşanan tayyareci ölümleri gelmektedir. Mecmua bu konuda çocuklara pembe bir tablo çizmeye ya da onları kandırmaya kalkışmaz, gerçekleri net ve acı-

⁶ “Balonla Seyahat”, *Çocuk Dünyası*, Nr. 3, 28 Mart 1329/10 Nisan 1913, s. 6-7.

⁷ “Turgut’un Tayyaresi”, *Çocuk Dünyası*, Nr. 10, 16 Mayıs 1329/29 Mayıs 1913, s. 1-3.

⁸ “İnsanlar Nasıl Uçuyorlar?”, *Çocuk Dünyası*, Nr. 26, 5 Eylül 1329/18 Eylül 1913, s. 3-4.

masız bir şekilde dile getirmiştir: "... Şimdi artık iş gayet cesur ve eli çabuk soğukkanlı bir tayyareci bulmaya kaldı. Fi'l-hakika en mühim nokta da budur, çünkü bu vakte kadar tayyareci olup da yatağında eceliyle ölen ancak bir kişi çıktı. Henüz sağ kalanlar da bakalım ne olacaklar! ". Mecmua tayyarecilerin feci sonlarını böyle açıkladıktan sonra küçükleri cesaretlendirmeyi ihmal etmemiş ve yaşanan her yeni felaket ve verilen her kurbandan sonra geride kalanların daha çok cesaretlendiğini ve daha çok çalıştığını ifade etmiştir. Hatta mecmuanın iddiasına göre tayyare ile düşerek ölen her tayyarecinin yerine derhal beş kişi tayyareci olarak yazılmaktadır⁹. Tüm bu fedakârlıklar ise "hava-ya hâkim olmak için" yapılmaktadır¹⁰.

Çocuk Dünyası'nın 48. sayısında yer alan "Tayyareler, Uçma Makineleri" adlı yazıda ise tayyarelerin medeniyet âlemindeki yeri hakkında kısa bir girişten sonra "son zamanlarda memleketimizde dahi bu uçma makinelerini sık sık görmeğe" başlamamızdan dolayı şükredilmektedir. Böylece Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki ilerleme idealinin âdeta somut bir simgesi olan tayyarelerin kamuoyunda görünürlük kazanması vurgulanmaktadır. Sonrasında bu işi başarmadaki en büyük amilin "Türk gücü ve azmi" olduğu önemle belirtilmektedir: "Cesur Türk askerleri bu işte Avrupalılardan geri kalmak istemediler. Onlar da çalıştılar, çabaladılar ve nihayet ispat ettiler ki Türkler bir kere azmederseler, azıcık çalışırlarsa her şeye muvaffak olacaklar."¹¹

Çocuk Dünyası dışında Talebe Defteri'nde de insanoglunun en büyük hayallerinden birisi olan gökyüzünde kuşlar gibi uçmayı artık gerçekleştirdiğine dair bir makale yer almıştır. Makalede insanların öteden beri havada uçan kuşlara gıpta ettiklerinden uçma arzusunda oldukları, bu maksatla önce sabit balonları sonra kabil-i sevk balonları icat ettikleri, fakat buna rağmen bu emellerini tatmin edemedikleri, kendilerine suni kanatlar takarak kuşları taklit ettikleri, en sonunda bir çocuk oyuncağı olan uçurtmadan ilham alarak "tayyare" adı verilen aleti buldukları ifade edilmiştir. Devamında icat olunan bu yeni hava aracının çalışma prensibi, sürati, ne amaçla kullanıldığı ve hangi ülkelerde ne kadar ilerleme kaydettiği anlatılarak meşhur havacılar Wilbur ve Blériot'un uçuş tecrübelerinden örnekler verilmiştir¹². Aynı mecmuanın 24. sayısında da, çocuklar için oyuncak bir tayyarenin yapımını anlatan ve çizimle gösteren bir yazı yer almıştır. Gençler arasında tayyare ve tayyareciliğe artan bir ilgi ve merakın olduğunu kaydeden mecmua; "Pek şayan-ı takdir olan şu merak, bizi, muhterem karilerimize mü-

⁹ Mecmua burada havacılığın ilk ortaya çıktığı ve hızla geliştiği Batı Avrupa'dan bahsediyor olmalıdır.

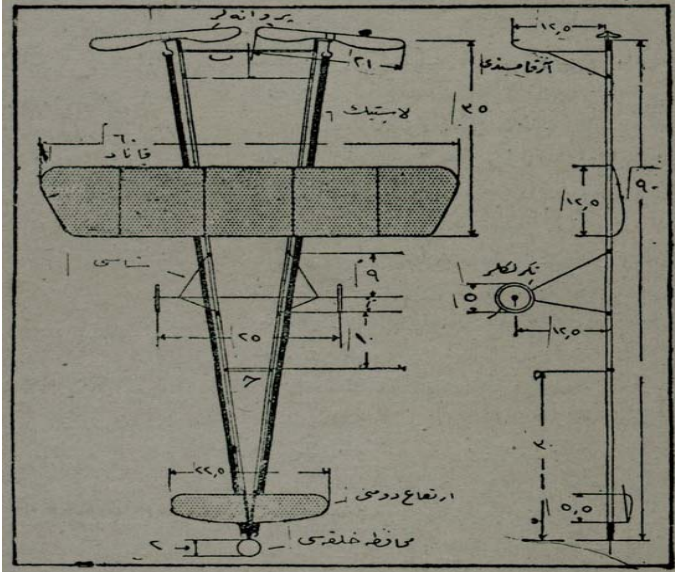
¹⁰ "İnsanlar Nasıl Uçuyorlar?", Çocuk Dünyası, Nr. 27, 12 Eylül 1329/25 Eylül 1913, s. 3-5.

¹¹ "Tayyareler, Uçma Makineleri", Çocuk Dünyası, Nr. 48, 6 Şubat 1329/19 Şubat 1914, s. 9-10.

¹² Harûnü'r-reşid, "Artık İnsanlar da Uçuyor!..", Talebe Defteri, Nr. 4, 4 Temmuz 1329/17 Temmuz 1913, s. 61-64.

kemmel bir tayyare modeli planı vermeye sevk etti.” diyerek oyuncak yapımını krokiler eşliğinde anlatmaya geçmiştir¹³. Böylece her çocuk kolaylıkla yapabileceği ve kendine ait oyuncak bir tayyareye sahip olabilecektir.

Talebe Defteri, Nr. 24, 10 Nisan 1330/23 Nisan 1914, s. 393.

Mektebli mecmuasında da göklere çıkan ilk Türk kadını olan yazar Belkis Şevket Hanım'ın Fethi Bey ile gerçekleştirdiği tayyare uçuşundan bahsedilmiştir. Yazıda tayyarelerin artık Osmanlı Devleti'nde de kullanılmakta olduğu, üstelik Türk kadınlarının da bu tecrübeye dâhil olduğu anlatılarak kadınlarımızın cesareti vurgulanmıştır¹⁴. Yazının devamında memlekette yaşanan birçok felaketten sonra zavallı milleti inkırazdan kurtaracak en büyük kuvvetin kadınlar olduğu ifade edilerek, Belkis Şevket Hanım'ın bu uçuşu ile batının korkaklıkla itham ettiği Osmanlı kadınlarının layık oldukları muhteşem mevkii batı âlemine gösterdiği dile getirilmiştir. Belkis Şevket Hanım, şayan-ı takdir bu hareketiyle batının övünen ve kendini beğenen kadınlarına Türk kadınlığını ve Türk cesaretini göstermiştir¹⁵.

¹³ "Oyuncak Tayyare İmalı", *Talebe Defteri*, Nr. 24, 10 Nisan 1330/23 Nisan 1914, s. 392-395.

¹⁴ Mecmuanın ilerleyen sayılarında şair Arif'in Belkis Şevket Hanım'a ithafen yazdığı ve onun nezdinde Türk kadınının vatanın ümidi olduğunu vurguladığı "Şimalî Anadolu'dan Bir Alkış" isimli şiiri yer almaktadır. Bk. *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 628.

¹⁵ Ahmet Durmuş Taşdemir, "*Mektebli*" Çocuk Dergisi (İndeks, Seçme Metin ve Değerlendirme), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007, s. 220-222; Belkis Ümid, "Tayyareler ve Kadınlarımız", *Mektebli*, S. 23-24, 5 Kanun-ı evvel 1329/18 Aralık 1913, s. 378-380.

ÇOCUK MECMUALARINDA İSTANBUL-KAHİRE HAVA SEYAHATI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK HAVA ŞEHİTLERİ

Osmanlı'nın ilk hava şehitlerine dair çocuk mecmualarında yer alan yazılarda, kaza olayının nerede ve nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilmemiştir. Okuyucuların bunu biliyor olduğu varsayılarak makale ve haber türü yazılardan kaçınılmıştır. Sadece *Çocuk Dünyası* mecmuasının Türk havacılarının İstanbul'dan başlayıp Kahire'ye kadar sürecek olan hava seyahatinden okuyucularını (tek paragraflık bilgiyle) haberdar ettiğini görmekteyiz. Mecmua, Osmanlı semalarında artık sık sık "uçma makineleri" görüldüğünü vurguladıktan sonra söz konusu hava seyahatinin başladığını şu satırlarla okuyucularına bildirir: "...Geçen hafta İstanbul'dan Kahire'ye kadar bir (uçma seyahati) tertip edildi. Bunu büyük uçucularımızdan Fethi Bey ile Nuri Bey yapacaklar. Fethi Bey dört beş gün içinde Halep'e vardı. İhtimal ki bu satırları okuduğunuz vakit Kahire'ye varmış olacak, Nuri Bey Eskişehir'de. İnşallah o da muradına erecek."¹⁶ Bu müjdeli haberden sonra mecmua, küçükleri saf ve masum kalpleriyle yüce Tanrıya yalvarmaya davet eder: "Büyük Allah Türkleri her işlerinde muvaffak etsin, muratlarına erdiresin..."¹⁷.

Çocuk Dünyası haricinde *Çocuk Duygusu* mecmuasının 26 Şubat 1914 tarihli 37. sayısında yer alan "*Tayyare Sefası*" adlı hikâyede de, söz konusu seyahate dair bazı somut bilgilere rastlanmaktadır. Hikâyenin kahramanı Münir'in, babasından duyduğu "*Pazar günü Ayastefanos'tan tayyareler uçacak, Konya'yı, Adana'yı, Şam'ı dolaşarak Mısır'a gidecek*" sözleri, çocuklara hava seyahatinin birkaç güzergâh noktasını işaret etmektedir. Hikâyeyi kısaca özetlemek gerekirse, mektepli küçük Münir babasının tayyare seyahatiyle ilgili evde biraderlerine anlattıklarından çok etkilenir. Babasının seyahatin başlayacağı gün muhakkak Ayastefanos'a gidilmesi gerektiğini vurgulaması üzerine, o gün mektebi asıp gizlice oraya gider ve tayyarelerin kalkışına kendi gözleriyle şahit olur. Küçük Münir, çocuk aklıyla birer leyleğe benzettiği tayyarelere ikişer kişinin binip uçmasını hayretle seyreder. Tayyare meydanında kendi mektebinden bazı arkadaşlarına rastlar, tabii bu arada törene gelmiş bulunan babasına da yakalanır. Babası, tam ona mektebe gitmediği için çıkışacakken, Münir babasına kendi sözlerini hatırlatır ve "*işte ben geldim, ağabeylerim gelmedi*" diyerek azarlanmaktan kurnazca kurtulur. Eve döndüklerinde Münir çok acıkmıştır ve kendi deyişiyle "*bir haftada*

¹⁶ Konu ile ilgili bu iyimser satırlar yazılmış olmakla birlikte mecmuanın çıktığı 19 Şubat 1914 tarihinde Fethi ve Sadık beylerin kullanmakta olduğu Muavenet-i Milliye tayyaresi Beyrut'ta bulunmaktadır. Aynı gün Beyrut'tan Şam'a doğru hareket eden tayyare, motorunda meydana gelen bir arıza nedeniyle seyahatini tamamlayamadan Beyrut'a mecburi iniş yapmıştır. Tayyarenin tamiri 23 Şubat'a kadar devam etmiş, bir gün sonra havacılar Şam'a doğru hareket etmeyi başarmışlardır. Önder Kocatürk, *aynı eser*, s. 75, 87.

¹⁷ "Tayyareler, Uçma Makineleri", *Çocuk Dünyası*, Nr. 48, 6 Şubat 1329/19 Şubat 1914, s. 9.

yediği şeyi bir defada" tüketmiş, yemeğin üzerine on tane de elma yemiştir. Karnı tıka basa doyan Münir, yemekten sonra daldığı uykuda kendini elma şeklinde bir tayyarenin içinde görür. Tayyareyle bir insan suretindeki aya yaklaşmaya çalışır, derken tam başının üzerinden geçen bir kuyruklu yıldız şahit olur. Oldukça korkan Münir çığlık çığlığa bağırırken tayyare de aşağıya doğru yuvarlanmaktadır. En sonunda Münir bir elmanın içine düşer ve korkulu rüyası sona erer¹⁸. Tıpkı *Çocuk Dünyası*'ndaki "*Turgut'un Tayyaresi*" hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyede de tayyare daha ilk görüşte çocukların rüyalarına girmeye başlayan ve onları etki altında bırakmayı başaran teknolojik bir yeniliktir. Üstelik bu modern çağın teknolojik yeniliğine ulaşmak (ve onu görmek) Meşrutiyet çocuğu için hiç de zor değildir. En azından başkentte yaşayan her çocuğun ansızın kafasını kaldırıp semaya baktığında veya istediği bir anda, bir trene atlayıp Ayastefanos'a gittiğinde görebileceği kadar ona yakın gözükmektedir.

Tayyare faciası haberini okuyucusuyla paylaşan mecmuaların başında 1913-1914 yılları arasında toplam 61 sayı çıkan *Çocuk Duygusu* gelmektedir¹⁹. Fethi ve Sadık beylerin şehadetleriyle tüm memlekette bir matem havası yaşanmış, milletin kalbinde büyük yaralar açılmıştır. Ayrıca Türk havacılığının henüz başlarında yaşanan bu felaket, Harbiye Nezaret'i'ni yetmiş eleman ve teçhizat kaybına uğratmıştır. Kayıplarını telafi edebilmek ve şehitlerin adlarını ölümsüzleştirmek için harekete geçen nezaret, memleket çapında bir "tayyare ianesi" kampanyası başlatmıştır. Kampanya kapsamında ahalden toplanacak bağışlarla hem orduya yeni tayyareler kazandırılacak hem de alınacak yeni tayyarelere "Fethi" ve "Sadık" isimleri verilerek şehit havacıların adları yaşatılacaktır²⁰. *Çocuk Duygusu* da 5 Mart 1914 tarihli 38. sayısının ilk sayfasında, mecmua tarafından düzenlenen "Fethi ve Sadık tayyareleri"nin iane kampanyasını²¹ okuyucularına duyurmuştur. "*Vatanın terakki ve tealisi için çalışmayı boynuna borç*" bildiğini açıklayan *Çocuk Duygusu* da yeni alınacak tayyareler için bağış toplama görevini üstlenmiş ve küçük okuyucularını bu kampanyaya katılmaya davet etmiştir. "*Muhterem kari ve karielerimizin verecekleri ianatın hatta bir kuruşa kadar olanı bile kabul*

¹⁸ Celal, "Tayyare Sefası", *Çocuk Duygusu*, Nr. 37, 13 Şubat 1329/26 Şubat 1914, s. 5-7.

¹⁹ Kadriye Çallı, *Çocuk Duygusu Dergisinin Eğitim Bilimleri Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 13-14.

²⁰ Ayşe Zamacı, *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Edirne 2015, s. 148-149.

²¹ II. Meşrutiyet dönemi ayaklanmalar, savaşlar ve göçler nedeniyle siyasal ve ekonomik açıdan oldukça buhranlı bir devir olduğu gibi aynı zamanda halkın fedakârlık ve vatanseverlik duygularının oldukça yoğun yaşandığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu duyguları "devlete ve orduya yardım" fikrine kanalize etmek için bu dönemde çeşitli demekler vasıtasıyla sayısız yardım kampanyası düzenlenmiştir. Bu kampanyaları kamuoyuna duyurmak için dönemin basını etkili bir şekilde kullanıldığı gibi bazen basın organlarının (*Çocuk Duygusu* örneğinde olduğu gibi) bizzat bu işin yürütücülüğünü üstlendiği, kendi başına bir yardım kampanyası başlattığı ve yürüttüğü de oluyordu.

edilecektir. Ve bir kuruluş iane veren kari ve karielerimizin bile isimleri (Çocuk Duygusu) ile neşrolunacaktır. Muhterem karilerimizin iane itası hususunda büyük bir gayret göstereceklerini ümit ediyoruz.” sözleriyle kampanyaya bir kuruluş katkıda bulunanların dahi mecmuada isimlerini yayımlayacağına dair söz vermiştir²². Aynı sayının arka kapağında, başta mecmua idarehanesi olmak üzere bazı mağaza ve kütüphane sahiplerinin kampanyaya yaptıkları bağış miktarları liste halinden sıralanmıştır²³. Söz konusu listede en yüksek meblağı 54 kuruşla kampanyanın yürütücülüğünü yapan *Çocuk Duygusu* mecmuası bağışlamıştır²⁴. Mecmuanın bir sonraki sayısında tayyare ianesi verenlerin isimleri listelenmeye devam edilmiştir. Listede kütüphane sahipleri ve mecmua çalışanlarının bağışlarından sonra mektep talebelerinin bağışlarına yer verilmiştir. Mecmua söz verdiği gibi bir kuruluş bağışta bulunan okuyucularının isimlerini de listeye eklemiştir²⁵. Listedeki yekûn 136 kuruluştur. Mecmua bir önceki yekûnla birlikte toplam 222 kuruluş ianenin Harbiye Nezareti Muhasebe Kalemî'ne teslim edildiğini okuyucularına bildirerek, toplanan bağışların gerekli yere ulaştırıldığı mesajını kamuoyuna duyurmuştur²⁶. Mecmuanın iane kampanyası haberleri toplam 3 sayıda yer almış ve son haberin bulunduğu 40. sayıda toplanan bağış miktarının 370 kuruşa ulaştığı ilan edilmiştir²⁷.

HAVA ŞEHİTLERİ ŞİİRLERLE ANILIYOR

Çocuk Dünyası ve *Çocuk Duygusu*'nun yukarıdaki satırlarından başka, diğer yayınlarda hava seyahatine ilişkin somut bilgiye yer verilmemiştir. Bunun yerine olay, tayyarecilerin şehadetleriyle İslam inancının en yüce mevkielelerinden biri olan “şehitlik” mertebesine yükseldiklerinin vurgulandığı şiirlerle anlatılmış ve çocuk zihninde şehitliğin önemi pekiştirilmeye çalışılmıştır. Meşrutiyet dönemi süreli yayınlarında çocuklara yönelik milliyetçi duygularla yazılmış, çocuklara ortak bir ruh ve bilinç kazandırmayı

²² “Çocuk Duygusu'nun Fethi ve Sadık Tayyarelerine İanesi”, *Çocuk Duygusu*, Nr. 38, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 1.

²³ “Fethi ve Sadık Tayyareleri İçin İlane İta Eden Zevatin Esamisi”, *Çocuk Duygusu*, Nr. 38, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. arka kapak.

²⁴ Listede yer alan diğer bağışçılar ve verdikleri miktarlar şöyledir: Hüseyin Efendi (İkbal Kütüphanesi sahibi) 25 kuruş, Seyyid Tahir Bey (İtimad Kütüphanesi sahibi) 20 kuruş, Cem'i Bey (Cem'i Kütüphanesi sahibi) 30 kuruş, Kasımzade Naci Bey (Maarif Kütüphanesi sahibi) 20 kuruş, Hüseyin Bey (Darüşşafaka Kütüphanesi sahibi) 10 kuruş, Hüseyin ve Kasım Efendiler (Cemiyet Kütüphanesi sahibi) 10 kuruş, Sadık Efendi (Afitab Mağazası sahibi) 10 kuruş, Aznavar (?) Efendi (Osmanlı Kütüphanesi sahibi) 5 kuruş vd.

²⁵ Kampanyaya 1 kuruş bağışta bulunan okuyucuların isimleri şöyledir: Küçük Mustafa Paşa İnas Rüştiyesi'nden 67 numaralı Zehra Hanım, İmalat-ı Harbiye'den 339 numaralı İsmail Hakkı Ahmed Efendi, İmalat-ı Harbiye'den 402 numaralı Hüseyin Hayreddin Efendi, İsmail Hakkı Efendi ve Mühendis Ali Bey'in mahdumu Hüsameddin Efendi.

²⁶ “Fethi ve Sadık Tayyarelerine İlane İta Eden Zevatin Esamisi”, *Çocuk Duygusu*, Nr. 39, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. arka kapak.

²⁷ “Fethi ve Sadık Tayyarelerine İlane İta Eden Zevatin Esamisi”, *Çocuk Duygusu*, Nr. 40, 9 Mart 1330/22 Mart 1914, s. arka kapak.

hedefleyen pek çok edebî türe rastlanmaktadır. Bu türlerin başında gelen şiir²⁸, çocuğa yönelik yayınlarda kendisine en fazla yer verilen edebî türlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹. Bu dönemde şiirde eski vezin tipleri terk edilmeye, ağdalı bir üsluptan uzak, daha anlaşılır ve sade bir dil tercih edilmeye başlanmıştır. Ayrıca anlatılacakları daha doğrudan ifade eden ve milliyetçi eğilimlere uyumlu bir şiir tarzı meydana gelmeye başlamıştır³⁰. Meşrutiyet dönemi çocuk mecmualarında görülen ve ilk hava şehitlerinin kahramanlık ve cesaretlerini dile getiren çocuk şiirleri de bu türdendir. Onlar (ilk hava şehitleri) her türlü sonucu kabullenerek bu tehlikeli yolculuğa (canları pahasına) çıkmışlar ve cesaretleriyle kahraman olmuşlardı. Asıl gayeleri Osmanlı Devleti'nin şanını yüceltmek, Osmanlı'nın al sancağını şerefle semada dalgalandırmak, zor günler geçiren Türk milletinin üzerine çöken karanlık sis bulutlarını dağıtarak millete güç ve moral vermektir. Yolculukları akim kalmakla birlikte, kendilerine cennetin kapılarını açan bu kahramanlar, artık milletin kalbinde unutulmaz bir yere sahip olmuşlardır. Onların bu cesaret öyküleri milletin hafıza ve vicdanında asla unutulmamacak, onları kendilerine örnek alacak daha nice cesur havacılar bu milletin içinden yetişecektir. Yetişen yeni nesil, kendilerine kahraman tayyare şehitlerini örnek alacaklardır. İşte çocuk mecmualarında bu temennileri vurgulayan, şehitleri yücelten ve onları saygıyla anan pek çok şiir yer almaktadır. Taradığımız mecmualardan (*Çocuk Duygusu* hariç) *Talebe Defteri*, *Çocuk Dünyası*, *Mektebli*, *Çocuk Bahçesi* ve (*Çocuk Dünyası* ile *Talebe Defteri* mecmualarının ortaklaşa çıkardıkları özel bir sayı olan) *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi*'nde yayımlanmış konumuzla ilgili toplam sekiz şiir tespit edebildik. Söz konusu şiirleri kaleme alan şairler ise Nazım Hürrem, Emin Hâkî, Rıza Cezmi, Suad Fâhîr, Aka Gündüz ve M. Celaleddin olarak sıralanmaktadır.

Hava şehitlerini anlatan ilk şiir *Çocuk Dünyası*'nda yayımlanmıştır. 27 Mart 1913 – 4 Kasım 1914 tarihleri arasında haftalık olarak çıkan *Çocuk Dünyası* mecmuası³¹ "*Fen dünyasının Türk şehitleri*" olarak nitelendirdiği

²⁸ Çocuğun dünyasına hitap etmesi sebebiyle çocuk edebiyatı türleri içerisinde şiirin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Okul öncesi dönemden itibaren hemen her yaşta çocukların hoşlandığı şiir, çocuğun duygu ve düşünce gelişiminin en önemli araçlarından biridir. Ses akışı, söyleyiş, ritim ve ses benzerliği, şiirde ahengi sağlar. Bunlardan ritim, çocuk şiirleri için önemli bir unsurdur. Kafye ve ölçünün kullanıldığı, değişik sözcük oyunları, iç ve dış uyaklar, ses tekrarları ve müzikal öğelerle zenginleşen şiirler, çocuğun ritim duygusunu besler. Böyle şiirlerin akılda tutulması ve ezberlenmesi daha kolay olur (Selahattin Ünlü, "*Mektebli*" Dergisindeki Şiir ve Manzûmelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2011, s. 14-15).

²⁹ Nitekim *Mektebli* mecmuasını konu alan bir çalışmada, 1913-1914 yılları arasında 39 sayı yayımlanan mecmuada toplam 62 şiir ve manzumenin yer aldığı bilgisi bulunur. Bunların önemli bir kısmı da "Meşrutiyet çocuğu" yetiştirmeye yönelik milliyetçilik, Türkçülük, vatan sevgisi ve savunması, intikam, kahramanlık ve şehitlik temalı şiirlerden oluşmaktadır (Selahattin Ünlü, *ayrı tez*, s. 194).

³⁰ Benjamin C. Fortna, *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, çev. Mehmet Beşikçi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 61.

³¹ Yavuz Selim Karakışla, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Çocuk Dünyası Dergisi (1913-1914; 1918-1919; 1926-1927)", *Müteferrika*, S. 13 (Yaz 1998), s. 123.

merhum Fethi ve Sadık beylerin (Tasvir-i Efkâr gazetesinden alıntıladığı) birer fotoğrafını ilk sayfalarında vermiş, ardından Nazım Hurrem imzalı "Hürmet Size..." adlı ve tayyare şehitlerini anlatan bir şiiri okuyucusuyla paylaşmıştır. Şiirin ilk kıtası şöyledir:

Tayyareyle cihana Türk şöhreti saçarken,
Göze alıp ölümü ufukları aşarken,
Fethi, Sadık erleri şehit oldu pek yazık,
Türkün iki aslanı gaip oldu pek yazık.
Hürmet size kahraman ve muhterem şehitler...

Şiirin devamında Türklük uğruna hayatını feda eden ve şanı ufuklara varan bu şehitlerin yaktığı ateşin her Türkün kalbinde yanacağı, kalplerde bu ateş yandıkça Türklüğün onlara akacağı vurgulanmıştır. Şair en sonunda Türk gençlerine, mezarlarından Türk milletine şan ve şeref saçan ve Türklüğü yükseltmeye çalışan bu yüce erleri unutmamalarını ve mertliklerini kalplerine yazmalarını öğütlemiştir³².

Çocuk Dünyası, S. 50, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 1 (Fethi Bey).

³² Çocuk Dünyası, S. 50, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 4.

Çocuk Dünyası, S. 50, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 3 (Sadık Bey).

Osmanlı Devleti'nin ilk hava şehitleri haberine yer veren mecmualardan bir diğeri de *Mektebli* mecmuasıdır. 29 Mayıs 1913 – 23 Nisan 1914 tarihleri arasında toplam 39 sayı çıkan mecmuanın³³ 33. sayısında hava şehitlerine hitaben bir makale, bir hikâye, iki şiir ve bir hatıra yer almıştır. Fethi ve Sadık beylere hitaben ve "*Mektebli*" imzasıyla yazılan makale "*Onlar da gitti, üful etti... Onlar da onlar da bu bir senenin felaketler, eninler, vaveylalarla dolu bu senenin dimağ-ı milletten kopardığı, söndürdüğü güneşlere bir zamime oldu. Onlar da semaların, kahkeşanların, yıldızların harim-i ünsiyetine kadar yükselirken vatan için, şeref ve şan-ı millet için şehit oldular.*" cümleleriyle başlar. Devamında Fethi ve Sadık beylerin gençlere, ölmez bir cesaret ve bitmez bir kuvvetle Türklüğün ne harikalar doğuracağını, unutulmayacak kahramanlıklarıyla anlattıkları vurgulanmıştır. Onlar, dünün ve yarının müebbet kahramanları olarak gözlerinde vatan aşkı ve kalplerinde zaferle semaların fırtınalarına, boralarına, şimşeklerine göğüs gererek Osmanlı'nın al sancağını yükseltirken dudaklarında bir tebessüm vardı. Şehit olup düşerken ve son bir nazarla al sancağı selamlarken de aynı tebessüm dudaklarındaydı. Şehadetlerinden duyulan üzüntü, onların şerefleri ve kahramanlıkları kadar büyüktür. Kahraman havacıların ölümsüzlüğü ve ebediyen milletin kalbinde yaşayacakları vurgulandıktan sonra makale "*...Türk kanunun, Türk canının, Türk*

³³ Ahmet Durmuş Taşdemir, *aynı tez*, s. 425, 435.

şehametinin muhteşem varisleri..! Size kalplerimizden bin tuhfe-i şükran ve fatiha..." cümleleriyle sona ermektedir³⁴.

Makaleyi takiben *Mektebli*'nin "Millî Hikâye" kısmında "Baba! Ben de Tayyareci Olacağım" adlı bir hikâye yer almaktadır. Hikâyenin konusu, başlığundan da anlaşılacağı üzere, tayyareci olmak isteyen bir çocukla ilgilidir. Makedonyalı Münir Tevfik tarafından kaleme alınan hikâyenin kahramanı, Necmi adında bir çocuktur. Şevk ve neşe ile daima gülen ve mesut bir hayat süren Necmi'nin ailesini o gece büyük bir hüznün kaplamıştır. Necmi'nin evi her zamanki parlaklığını yitirmiş, sönük ve ıssız bir hale gelmiştir. Zira o gün Osmanlı havacılığının en felaketli günlerinden biri yaşanmış ve ilk Osmanlı tayyarecilerinin ölüm haberi eve gelen "Tercüman" gazetesinden okunmuştur. Evde herkes âdeta birer heykel kadar sakindir. Sakinliği bozan evin küçük oğlu Necmi olmuştur. Yerde atıl vaziyette duran gazeteyi eline alan Necmi, gazetede "Osmanlı Tayyareciliğinin İlk Kurbanları..." haberini defalarca kez okumuştur. Mektepte arkadaş ve muallimlerinin, evde ise babasının "tayyareciler ve tayyarecilik" hakkında anlattıklarını küçücük zihninde toplar ve hayatının en önemli kararını vermiştir. O an gözlerinde büyük ve kuvvetli bir ışık vardır. Onun bu halinden meraka kapılan anne ve babasının "Ne var... Necmi!" şeklindeki sorusuna "Benim adım Necmi değil... 'Fethi'dir." diye cevap verir. Fethi ve Sadık beylerin şehadetinden son derece etkilenmiş olan küçük Necmi artık kararını vermiştir ve büyüyünce o da en az şehit tayyareciler kadar kahraman bir tayyareci olacaktır³⁵.

Fethi ve Sadık beylerin ölüm haberinin alınmasının ardından 6 Mart 1914 Cuma günü Ayastefanos'taki tayyare mektebinde şehit havacılar için bir tören düzenlenmiştir. Tören şehitlerin ruhuna okunan mevlidin ardından Salim ve Kemal beylerin nezaretinde, yarım kalan seyahati tamamlamak üzere havalanacak olan üçüncü tayyarenin yolcu edilmesiyle devam etmiştir³⁶. *Mektebli*'nin "Müşahede ve Hatıra" bölümünde, mecmua muhabirinin söz konusu törenden edindiği izlenimler aktarılmıştır. Törende İskenderiye seyahatini tamamlayacak olan tayyareciler Salim ve Kemal beyler ile kullanacakları tayyare hazır bulunmaktadır. Fethi ve Sadık beylerin ruhuna okunan mevlidin ardından törene katılan Harbiye Nazırı Enver Paşa, tayyarecilere hitaben bir konuşma icra etmiştir. Konuşmasında "Biz ki insanız. Dünyaya geldiğimiz[d]e yeter ki memlekete vatana hizmet etmiş olalım. Yeter ki onun yolunda ölelim. Bu noktadan Fethi ve Sadık gıpta edilecek bir şehadete nail oldular. Bugün tayyarecilik pek tehlikeli zannediliyor, fakat mademki ölüm her yerde

³⁴ "Onlar da Şehit Oldu Demek Ah...", *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 621-622.

³⁵ Münir Tevfik, "Baba! Ben de Tayyareci Olacağım", *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 622-623.

³⁶ Önder Kocatürk, *aynı eser*, s. 135.

birdir. Şu halde hepsi aynıdır. Mamafih görünüşte tehlikeli olan bu mesleğe arkadaşlarımızın seve seve atılması onlarda ve sizin kalbinizde daha büyük ulvi hislerin mevcudiyetini anlatıyor. İnşaallah şehit arkadaşlarımızın ruhunu şad edecek ve ordumuza harp meydanlarında düşman mermileri altında pek büyük hizmetler göreceksiniz. Ölüm her tarafta mevcuttur. Mertçe ölmek ise herkese nasip değildir. Sizlere uğurlar olsun der ve ellerinizi sıkarım.” sözlerini sarf ederek Salim ve Kemal beylerle tokalaştı. Muhabir de tayyarecileri *Mektebli* namına selamladıktan ve uğurlar temenni ettikten sonra sırayı Dahiliye Nazırı Talat Bey aldı. Talat Bey, Salim Bey’i öperek muvaffakiyet diledi ve samimiyetle elini sıkı. Vedalaşma töreninin ardından Kahire’ye gidecek olan üçüncü tayyare alkışlar, başarı dilekleri ve umutlu bakışlar arasında havalandı. Fakat kısa süre sonra tayyare yaşanan bir arıza nedeniyle yere inmek zorunda kaldı. Arıza giderildikten sonra tayyareciler yeniden havalanarak Çanakkale yönüne doğru uzaklaştı. Ardından Fazıl ve Mehmet Ali adlı havacılar tayyareleriyle havalanarak törene katılanlara bir gösteri uçuşu sundular. Özellikle Fazıl Bey’in havada tayyaresiyle yaptığı başarılı hareketler, izleyenlerin kalplerini titretmiştir³⁷.

Mektebli mecmuasının ilerleyen sayfalarında hava şehitlerinin şiirlerle anıldığını, adlarına şiirler kaleme alındığını görmekteyiz. İlk şiir, aynı zamanda mecmuanın sermuharri olan Emin Hâkî tarafından yazılan “*Fethi ve Sadık İçin*” isimli şiirdir. Şiirde, Fethi ve Sadık beyler Türk milletinin sine-sinden çıkarak semalara kanat açan, ufuktan siyah dumanları dağıtan ve Türklüğe taze nurlar saçan iki melek olarak tasvir edilmektedir. Ancak yaşanan felakete birlikte, vatan kaygısıyla çarpan kalpleri çarpamaz olmuş, gül yanakları, ak alınları hazan yaprakları gibi solmuştur. “*Hilali hilale ulaştırmak*” gibi büyük bir maksada sahip bu mert yiğitlerin acısı, Türk milletini derinden üzmüştür. Bu büyük acıya yalnız bir millet değil, Kerbela’da yatan şehitler de ağlamaktadır. Kazanın meydana geliş nedeninden dolayı şair şiddetli rüzgârı sorumlu tutmaktadır:

Ey hain fırtına, melun kasırga

Sen mi işledin bu cinayeti?

Bizi ağlattın, fakat ağlatma

Zat-ı nübüvveti, ruh-ı Şevketi

Şiirin nakarat kısımlarında tayyarenin düştüğü yerin o dönem Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunmasından dolayı:

Ey ulu şehitler, mert yiğitler

Ana kucağıdır düştüğünüz yer

³⁷ L. İsmail, “Tayyare Mektebinde Bir Gün”, *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 623, 626.

Vurgusu yapılmaktadır. Son olarak şair kahraman hava şehitlerine milletin onları haşre dek unutmayacağı ve güneşe, aya, göğe baktıkça aziz ruhlarını şad edeceği sözünü vermiştir³⁸.

İkinci şiirin yazarı Rıza Cezmi'dir. "*Hava Şehitlerine*" başlığını taşıyan şiir, Fethi ve Sadık beylerin şehadetinden duyulan derin üzüntünün izlerini taşımaktadır. Şehitleri saygıyla yâd eden şiire göre, semalara altın kanat geren bu kahraman tayyareciler göklerde uçarak cihana şan ve şeref vermişler, tarihlere şanlı yazı yazmışlardır. "*En nihayet kanlı mezar*" kazarak, "*Hak yolunda Hak'a doğru*" uçarak vatan için göğüs vermişlerdir. "*Millet müjdecisi*" bir çift kuş olan tayyarecilerin ölümleriyle koca millet ve onları yetiştiren şanlı devlet yetim kalmıştır, devlet Fethi ve Sadık için "oğlum" diye yamaktadır:

Yetim bıraktınız koca milleti.

Sizi yetiştiren şanlı devleti.

...

Uyan Fethi, Sadık! Milletini gör

Oğlum diye yanan devletini gör

Ruhunuza olan hürmetini gör

Çekilen acı o kadar büyüktür ki bu acının karşısında herkes gözyaşı dökmelidir. Hatta Osmanlıların atası Sultan Orhan dahi bu acıya ortak olmalıdır:

Huriler ağlasın felek ağlasın.

Türbeniz üstünde millet ağlasın.

...

Kâinat ağlasın cihan ağlasın.

Makberinden kalksın Orhan ağlasın.³⁹

Tıpkı *Mektebli* mecmuasında olduğu gibi *Talebe Defteri* (5 Haziran 1913-20 Mart 1919 tarihleri arasında toplam 68 sayı yayımlanmıştır.)⁴⁰ mecmuası da hava şehitlerini hüznü şiirlerle anmıştır. Mecmuada yayımlanan ve Suad Fâhir tarafından kaleme alınan "*İlk Tayyare Kurbanları*" adlı şiir, merhum Fethi Bey'in bir fotoğrafı eşliğinde verilmiştir. Şiire göre, tayyarecilerin yegâne amacı uçarak semadan bir yol açmak ve açtıkları bu yol ile zavallı vatanın üstündeki kara bulutları yırtarak yurdun karanlık ufkuna biraz ziya vermektir:

³⁸ *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 624-625.

³⁹ *Mektebli*, Nr. 33, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 627.

⁴⁰ Fatih Tuğluoğlu, "I. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)", *Çağdaş Türkiye Tarihî Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 30 (Bahar 2015), s. 103-104.

Semamızı siyahlatan bulutları yırtarak
 Şu zavallı yurdumuza biraz ziya verecek,
 Neticesi bir hakiki saadete erecek
 Bir yol açmak dileğiyle semalara uçarak
 Bu yolda hayatlarını feda etmişlerdir ve cennetin kapıları artık onlara açıktır:

Düşmek değil yere şimdi yükseklere uçtunuz
 Şehadetin, saadetin her zevkini duydunuz;
 Cennetlerin kapıları ruhunuza açıktır.

Hayatını vatan için feda eden bu vicdanlı kahramanların isimleri yüreklerden asla silinmeyecek, cesaret ve gayretleri milletçe unutulmayacaktır⁴¹.

Talebe Defteri, Nr. 21, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 341 (Fethi Bey).

Aynı yazarın bir başka şiirine *Talebe Defteri* ve *Çocuk Dünyası* mecmualarının ortaklaşa yayımladıkları *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi*'nde⁴² rastlanmaktadır. “*Fethi ve Sadık Beyler İçin*” adlı bu şiirde, kanatları mukaddes bir yükselme hevesiyle dolu olan tayyarecilerin, dumanlı göklerde bir ziya aradıkları, ateşten nefesleriyle geçtikleri yerlerdeki sisleri dağıtarak yurdun ufkunu açtıkları vurgulanmaktadır:

⁴¹ *Talebe Defteri, Nr. 21, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 341.*

⁴² Söz konusu yayın, geliri donanmaya bağışlanmak üzere *Çocuk Dünyası* ve *Talebe Defteri* mecmualarının ortaklaşa çıkardıkları özel bir sayıdır. Fiyatı bir lira olarak belirlenen dergi, her ne kadar çocuk okuyuculardan olumlu tepkiler almışsa da bu durum satışlara yansımaz. Nitekim 2.500 adet basılan özel sayıdan sadece 500 tanesi satılır. Dergi yöneticileri okuyucularına sitem etmekten kendilerini alamazlar (Ali Gurbetoğlu, *aynı tez*, s. 55, 443).

Dilinde aşk-ı teali, gözünde şan ateşi
Arardı arşta devalar sükûn-ı zilletine
Bütün emelleri vermektî şu hasta milletine
Şeref semaları üstünde parıldayan güneşi⁴³

*Donanma Nüsha-i Fevkaladesi'*nde yer alan bir başka şiir, Aka Gündüz'e ait olan ve Fethi Bey'in annesine ithafen yazılmış "*Şanlı Şahin*" adlı on kıtalık şiirdir. Şair şiirinde büyük şehidin annesine hissettiği duygusal yakınlığı, derin bir minnet duygusuyla karışık olan bu satırlarda dile getirmiştir. Şiir:

Ey sevgili güzel kadın
Kırpıkların kanla dolmuş
Başındaki kınaların
İki günde ak pak olmuş

Dörtlülüğüyle başlar. Şair, şiirinde bu teselliye muhtaç kadına "Ninem" diye hitap ederek ona olan yakınlık ve samimiyetini ifade eder. İçinde hissettiği derin üzüntünün etkisiyle kendini şiirinde konumlandırarak Fethi'ye dua eden elleriyle annenin gözyaşlarını silmek istemektedir:

Ona dua eden elim
Bırak silsin gözlerini
Onu yâd eyleyen dilim
Bırak döksün sözlerini

Şehit olan Fethi, gittiği yerden artık dönmeyecektir, dolayısıyla acılı annesinin onu beklemesi, önündeki ıssız yola çaresizce bakması, oğlunu sağa sola sorması boştur. Fethi için matem tutmak, boynu bükük durmak da gerekmez, o ailesinin boynunu bükmeden "şanlı" ölen genç bir askerdir, "şanlı şahin"dir. Müslüman bir kimseye yas tutmak da yaraşmaz, zira annesi ağlarsa artık cennette olan ciğerparesi de rahat bulamaz. Annesi Fethi'nin her gece gelmesini isterse, ona dua etmeli ve onu Fatih'a sız bırakmamalıdır⁴⁴.

Henüz Fethi ve Sadık beylerin şehadet haberinin yarattığı derin ve büyük üzüntüler iyileşmeden, Osmanlı ordusu ve milleti yeni bir acıyla daha sarsılmıştır. Fethi ve Sadık beylerle birlikte bu seyahate çıkmış olan Nuri ve İsmail Hakkı beylerin kullandığı Prens Celaleddin adlı tayyare de, Yafa'dan Kudüs'e hareket ettikten kısa bir süre sonra denize düşmüştür. 11 Mart 1914 tarihinde gerçekleşen bu kazadan tayyarenin rasıdı İsmail Hakkı Bey yara almadan kurtulurken Nuri Bey denizden yaralı ve baygın bir halde çıkarılmış, akabinde kaldırıldığı hastanede kurtarılamayarak şehit olmuştur. İs-

⁴³ *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi* (Talebe Defteri ve Çocuk Dünyası mecmuaları tarafından neşrolunmuştur), 4 Mart 1330/17 Mart 1914, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul, s. 12-13.

⁴⁴ *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi*, s. 12.

mail Hakkı Bey'in kazayla ilgili açıklamasına göre tayyarenin düşme nedeni, uçtuğu yerin düz uçuş için müsait olmaması ve uçarken rüzgârın arkadan esmesidir. Zaten tayyare tam olarak havalanmadan önce bir kum tepesine, ardından bir kayaya çarpmıştır. Havada yaşanan dengesizlik nedeniyle tayyare titremeye başlamış, tehlikeyi sezen Nuri Bey geri dönmek istemişse de arkadan esen rüzgâr tayyarenin manevrasına engel olmuş ve tayyare denize düşmüştür. Yüzme bilmeyen İsmail Hakkı Bey çevreden yetişenlerce karaya çıkartılırken Nuri Bey, çok iyi yüzme bildiği halde, ceketinin ağırlığı nedeniyle batmaya başlamıştır. Düşükten sonra kafasından çıkartamadığı başlığı nedeniyle havasız kalıp bayılmış, hastanedeyken de şehit olmuştur⁴⁵.

Çocuklar Fethi ve Sadık'ın ardından Nuri Bey'in de şehit olduğunu *Mektebli* mecmuasından, Münir Tevfik'in hüznünlü satırlarıyla öğrenmişlerdir: *"Zavallı kalbim! Neden darbanların bu kadar zaif.. Bu kadar itibar.. Bir ihtilâl, bir yıldırımla sanki bîhûşsun! Yaşlı ve nemnak gözüm! Nihayeti gelemeyen bu mai semaların derin boşluklarına neden böyle korka korka, hasta ve muzdarib bakıyorsun! Yükseklerle bakma; biçare gözüm aradıkların şimdi topraklardadır, bu zalim bu siyah topraklarda..."*. Yazara göre onlar yükseklerde tabiat ile fen ve hayat yolunda bir savaşa girdiler. Ancak tabiatın zalim kuvvetleri karşısında mağlup değil ama ölüme mahkûm oldular. Fakat her gün yeni bir şehit olsa da, kahraman ve fedakâr tayyarecilerin izinden gidecek, onları semada yalnız bırakmayacak, bu milletin asil ve ümitli bir gençliği vardır. Şehit havacıların izinden gitmek, Türk gençlerinin omzunda manevi bir borçtur artık. Onların havadaki cihadını gerideki kardeşleri ve evlatları devam ettirecektir: *"Fethi, Sadık, Nuri semadaki cihadınızın topraktaki metrukâtı her gün taze bir yağınla kabardıkça bu büyük ve mukaddes gaye büyüyecek. Türk diyarlarında Müslüman yurdunda Nuriler, Fethiler yetişecektir..."*. Nuri Bey'in denize düşmek suretiyle hayatını kaybetmesi nedeniyle yazar denize öfke duymaktadır: *"Ey mai deniz. Dalgalarının feşafeşlerinde tatlı şüirler yaşarken... Ufukları öpecek gibi buselerini akşamın dudağına uzatırken insan nasıl tasavvur edebilirdi ki senin bu kadar hain ve vahşi bir sinen.. bu kadar katı öldü(rü)cü bir kalbin var."*. Benzer şekilde gökyüzü de bu felaketin suçlularından biridir: *"Ey nihayetsiz sema! Karanlıkları delerek göğsünün üzerine yaslanıp sakın ve münşerih siranlar yapan hilali selamlamaya gidenlere ne için zulmettin. Niçin onları sevgililerinden uzaklaştırdın!"*. Yazının sonunda, deniz ve semanın zulümleri ne kadar artsa da, bulut ve fırtınaları ne kadar coşsa da bu olumsuzlukların milleti engellemeceği, sonu ölüm dahi olsa milletçe bu yolda çalışmaya ve koşmaya devam

⁴⁵ Önder Kocatürk, *aynı eser*, s. 157-165.

edileceği vurgulanmaktadır⁴⁶. Anlaşılaçağı üzere Münir Tevfik makalesinde sadece tayyarecilerin ölüm haberini vermez, aynı zamanda Türk gençliğine şehit olanların izinden gitme mecburiyet ve sorumluluğunu da yükler. Yazarın amacı şehitlerin yüreklerde bıraktığı acıdan yola çıkarak yeni nesilde havacı olma istek ve arzusu uyandırmaktır.

Çocuk Bahçesi adlı mecmua da birkaç cümleyle Fethi, Sadık ve Nuri beylerin şehit olduğunu bildirerek minikleri onlar için dua etmeye çağırır: “Evlatlarımız! Fethi, Sadık ve Nuri vatan ve milletin şerefi uğrunda şehit oldu. Onların türbesi bütün Müslümanların yüreğidir. Onları unutmamak, onlara her vakit bir Fatıha hediye etmek cümlemiz için bir borçtur.” Ardından “Muhterem Şehitlerimiz Fethi, Nuri ve Sadık Beylere” başlığını taşıyan ve M. Celaleddin tarafından yazılmış bir şiirle onlara seslenir:

Dağ demeyip, taş demeyip nihayetsiz çöllere,
Gök kubbenin ortasında تنها, viran illere
Atıldınız yalnız yalnız mahzun yurda şan için
Osmancığın, öz turanın sancağına nam için

Fethi, Sadık ve Nuri, al bayrakla yükselip göklere çıkmıştır. Onların bu hali kederli kalplere neşe ve zafer sevinci saçmıştır. Ancak bu mutluluk fazla uzun sürmez ve bulutlar onlardan kara haber getirir. Onlar gittikleri uzak yerlerden geri dönemeyerek şehit olmuşlardır. Artık yanık topraklarda yatan şehitlerimizin namları yaldızlı harflerle tarihte yaşayacak ve onların evlatları istikbalde yücelikler görecektir. Şair şiirinin sonunda:

Mezarınız yeşillensin, sarı güller açılsın,
Oralardan kokuları garip yurda saçılsın.
Temennisinde bulunmaktadır⁴⁷.

Çocuk Dünyası Nazım Hürrem’in kaleme aldığı “Nuri Bey’e” adlı şiirle şehit tayyareci Nuri Bey’e veda etmektedir:

Söyle bize büyük Nuri,
Ey vatanın gözü Nuri;
Fethi ile öpüştün mü?
Sadık ile görüştün mü?..

Artık Nuri Bey arkadaşları Fethi ile Sadık’ın yanında yani cennettedir. Gökte kuşlar uçup Nuri’ye kanat açarken o yere düşmüş ve çabucak cennetine göçmüştür. Bir Türk eri olarak Nuri, amacına nail olamasa da tüm millete şeref saçmış, yeri, göğü nurlandırmış ve yurdu âlâ etmiştir⁴⁸.

⁴⁶ Münir Tevfik, “Nuri’nin Arkasından”, *Mektebli*, Nr. 34, 6 Mart 1330/19 Mart 1914, s. 637-638.

⁴⁷ *Çocuk Bahçesi*, Nr. 3, 6 Mart 1330/19 Mart 1914, s. 48.

⁴⁸ *Çocuk Dünyası*, S. 55, 27 Mart 1330/9 Nisan 1914, s. 29.

SONUÇ

Başkent İstanbul'dan başlayacak ve Kahire'ye kadar sürecek olan Türk havacıların 1914 yılındaki tayyare seyahatine, Osmanlı basını yoğun ilgi göstermiş ve konuyla ilgili gelişmeler, başta gazeteler olmak üzere pek çok süreli yayının satırlarını günlerce meşgul etmiştir. Benzer şekilde, seyahatin akim kalması ve havacıların şehadet haberleri de basın gündeminde yer alan hadiseler olmuştur. Dönemin çocukluk anlayışı çerçevesinde, en kısa yoldan yetişkinliğe geçmesi beklenen ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve askerî sorunlardan soyutlanmayan Meşrutiyet çocuğunun, memleketi yasa boğan bu üzücü olaydan bihaber olması elbette beklenemezdi. Genç neslin olay hakkındaki haber kaynağı, yaptıkları yayınlarla Meşrutiyet'in idealist duygularıyla donatılmış ve millî bir bilinç sahibi yeni bireyler yetiştirmeyi hedefleyen, çocuk mecmuaları olmuştur. Mecmualarda Osmanlı havacılarının bu seyahate ne amaçla çıktıkları, seyahatin güzergâhı, seyahat esnasında yaşananlar ve tayyare kazasının nasıl gerçekleştiğine ilişkin hiçbir somut bilgiye rastlanmaz. Bunun yerine doğrudan sonuca odaklanılarak tayyarecilerin şehadet haberleri son derece dokunaklı cümlelerle okuyucunun bilgisine sunulur.

Sonu başarıyla bitmesi arzulanan ve İstanbul-Kahire arasında gerçekleşmesi planlanan, Osmanlı Devleti'nin ve aynı zamanda İslam tarihinin bu ilk hava seferinin feci kazalarla akamete uğraması, tüm milleti derin bir yasa boğmuştur. Bu millî yasin bir tezahürü olarak Meşrutiyet dönemi çocuk mecmualarında şehit tayyarecilere ithaf edilen hüznün ve keder dolu şiirler sütunları kaplamıştır. Şiirin çocuk edebiyatı alanında ayrı ve önemli bir yeri vardır ve bu tür, çocuk mecmualarında sıklıkla kullanılmıştır. Meşrutiyet dönemi çocuk mecmualarında yer alan şiirlerin, çocuğun meşrutî değerlerle donatılması ve ona millî bir bilinç kazandırılması açısından önemli bir aracı konumunda olduğu görülmektedir. Öyle ki bu dönem şiirleri çocuğa, dönemin hâkim görüşü olan milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını aşılabilmek için ağırlıklı olarak vatan sevgisi, intikam, askerlik, ordu, savaş, şehitlik ve kahramanlık temalı olarak yazılmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal krizlerin kaçınılmaz ve doğal bir sonucu olarak görülebilir. Çöküş içerisindeki bir devletin genç neslini, kahramanlık ve şehitlik şiirleriyle motive etmeye çalışması, onları millî değerler etrafında şekillendirmeye çalışması, çocuk okurlar için hazırlanan mecmua ve bu mecmualardaki pek çok yazı türüne olduğu gibi şiirlere de fazlasıyla sınımlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ilk uzun menzilli hava seyahati denemesi ve bunun sonucu yaşanan feci kazalarla gelen şehit haberleri, çocuk mecmualarının şehitliği bir kez daha yüceltmesine vesile teşkil etmiştir.

Çalışmamız kapsamında taradığımız mecmualardan *Talebe Defteri*'nde bir, *Çocuk Dünyası*'nda iki, *Mektebli*'de iki, *Çocuk Bahçesi*'nde bir ve *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi*'nde iki şiirde Osmanlı Devleti'nin ilk hava şehitlerinin anıldığı görülmüştür. *Çocuk Duygusu*'nda ise şehitlerle ilgili herhangi bir şiire tesadüf edilemezken orduya yeni tayyareler alınması konusunda mecmuanın başlattığı bir yardım kampanyasından haberdar oluruz. Genelde hece ölçüsüne göre yazılmış bu nakaratlı şiirlerde şairler, ağdalı bir dilden uzak ve küçük okuyucularının anlayabileceği sade bir dil kullanmışlardır. Şiirlerde sıkça işlenen kavramlar, tayyarecilerin kutsal ölümleri sonucu ulaştıkları "şehitlik" mertebesi ve bunun sonucu onlara açılan "cennet" kapılarıdır. Artık cennette olan şehit tayyareciler, herkese nasip olmayan ve gıpta edilecek ölümleriyle milletin kalbinde asla unutulmayacak, ulvi bir yere sahip olmuşlardır. Tayyarecilerin ölümleri Türk milletini derin bir üzüntüye boğmuştur. Ancak mecmua yazar ve şairlerine göre; bu üzüntü milletin medeniyet yolunda ilerlemesine, ülkede tayyareciliğin gelişmesine mani olmayacaktır. Bilakis onların bıraktığı yerden devam etme hususunda memleket gençliğinde büyük bir azim ve şevk bulunmaktadır. Bu bağlamda şiirlerde verilen mesajlar üzerinden tayyarecilerin "şehit" olarak imgesi pekiştirilmiş, "tayyarecilik" taşıdığı bütün hayati risklere rağmen, yetişen yeni nesle tavsiye edilen ve olumlanan bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Merhum tayyarecileri anlatan bu kahramanlık ve şehitlik temalı şiirlerle "vatanın terakkisi uğrunda şehit olma" durumu genç dimağlarda yüceltilerek, yeni nesil, bu cesur askerleri kendilerine örnek alarak, onların izinden gitme fikri etrafında şekillendirilmek istenmiştir. Başka bir deyişle çocuklar basın aracılığıyla tanıştıkları, hayatlarında ilk kez gördükleri ya da hiç görmedikleri (belki de hiç göremeyecekleri) bir ulaşım aracı uğruna, vatanın terakkisinde oynadığı büyük rolden dolayı, ölme fikrine alıştırmaya çalışılmıştır.

Şiirlerde sıkça işlenen bir diğer konu, tayyarecilerin bu hava seyahatine çıkmalarındaki maksattır. Neredeyse tüm şairler bu konuda ağız birliği etmişçesine "şan" ve "şeref" kelimelerine atıfta bulunurlar. Onlara göre; şehit havacıların bu seyahate çıkmalarındaki yegâne maksat ve emel, vatana ve millete şan ve şeref vermek, Osmanlı'nın al bayrağını yükseklere çıkarmak, vatanın üzerindeki kara bulutları dağıtarak millete bir ziya vermektir. Nitekim şiirlerde tayyare ve tayyareciler, son senelerin getirdiği felaketlerin memleket ufkunda yarattığı karanlıkları dağıtan, sisleri yırtan ve millete parlak bir geleceğin müjdecisi olarak bir ziya bahşeden kurtarıcılar olarak tasvir edilirler. Bilindiği üzere söz konusu hava seyahatinin gerçekleşmesinden önceki süreç, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan harplerindeki mücadelesini içermektedir. Bu harplerden ağır bir mağlubiyetle yenik

çıkan devlet, sonuçta Kuzey Afrika ve Balkanlar'daki son büyük toprak parçalarını kaybetmiştir. Şairler, bu hava seyahatinin başarısıyla inkıraz halindeki devletin, umut dolu geleceği arasında sıkı bir bağ olduğu iddiasındadırlar. Tayyarecilerin varacakları hedefe sağ salim ulaşmalarıyla devletin kötü kaderinin ve milletin makûs talihinin değişmesi arasında paralellikler kurmaktadır. Tayyare de âdeta devletin ve milletin yaşadığı kötü gidişata "dur" diyebilecek kutsal bir araç mevkiindedir. Tayyare, son birkaç yılını yenilgiler ve toprak kayıplarıyla geçirmiş olan devletin, henüz pes etmediğini ve yıkılmadığı ispatlarcasına, son kalan gücünün teknolojik tezahürünün semalarda teşhir edilmesidir. O aynı zamanda devletin batıdaki çağdaşlarıyla arasındaki seviye farkını eşitlemeye yönelik gayretlerinin de bir simgesidir. Dünya gündeminde yeni yeni yer almaya başlayan bu hava taşıtıyla, imparatorluğun başkentinden bir hayli uzakta bulunan Mısır'a yapılacak gezi, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin dünya gündeminin gerisinde kalmadığının, teknolojik yeniliklerin sıkı bir takipçisi olduğunun da kanıtıdır. Batıda ortaya çıkan bu teknolojik gelişmeyi çok da geç olmadan kendi bünyesine dâhil eden Osmanlı Devleti, bu haliyle batıdan pek de geri olmadığını, onları yakalamak gayret ve emelinde olduğunu, hatta onlarla eşitlenecek bir seviyeye doğru ilerlediği ortaya koymaya çalışmaktadır. Elbette bu ilerlemenin en önemli vasıtaları da kahraman Türk havacıları olacaktır.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

- Çocuk Bahçesi
- Çocuk Duygusu
- Çocuk Dünyası
- Donanma Nüsha-i Fevkaladesi
- Mektebli
- Talebe Defter

Diğer Kaynaklar

- BRUMMETT, Palmira, *İkinci Meşrutiyet Basımında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, çev. Ayşen Anadol, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- ÇALLI, Kadriye, *Çocuk Duygusu Dergisinin Eğitim Bilimleri Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- FORTNA, Benjamin C., *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, çev. Mehmet Beşikçi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- GURBETOĞLU, Ali, *II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- KARACA, Hasan Erkan, "İstanbul-Kahire-İskenderiye Uçuşu ve İlk Hava Şehitlerimiz", *Uçantürk*, S. 398 (Temmuz 1995), s. 14-19.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Çocuk Dünyası Dergisi (1913-1914; 1918-1919; 1926-1927)", *Müteferrika*, S. 13 (Yaz 1998), s. 119-191.
- KOCATÜRK, Önder, *Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat-Mayıs 1914)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2013.
- OKAY, Cüneyd, "Eski Harfli Çocuk Dergileri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 7 (2006), s. 511-518.
- TAŞDEMİR, Ahmet Durmuş, "Mektebli" Çocuk Dergisi (İndeks, Seçme Metin ve Değerlendirme), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, "II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 30 (Bahar 2015), s. 99-139.
- ÜNLÜ, Selahattin, "Mektebli" Dergisindeki Şiir ve Manzûmelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2011.
- YALÇIN, Osman, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Bir Kararlılık Gösterisi: 'Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi'", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C. IV, S. 2 (Aralık 2014), s. 327-347.
- ZAMACI, Ayşe, *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Edirne 2015.